

УДК 81.42:811.133.1

І.В. ХОЖАІЖ,

*аспірант кафедри романської філології
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

МАРКЕРИ НЕГАТИВНОЇ ТА ПОЗИТИВНОЇ ПОЛЯРНОСТІ У ЗАГАЛЬНОПИТАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЕННЯХ МОДАЛЬНОГО ПОЛЯ ІНДИКАТИВА І КОНДИЦІОНАЛУ (на матеріалі сучасної французької мови)

Стаття присвячена вивченню ролі маркерів позитивної і негативної полярності у зміні ілокутивної сили власне- і невласне-питальних загальнопитальних висловлень модального поля індикатива і кондиціоналу. Номінальні, прислівникові і займенникові поляризатори розглядаються як орієнтатори загальних питань на ствердну або заперечну відповідь адресата у певній комунікативній ситуації.

Ключові слова: власне- і невласне-питальне загальнопитальне висловлення, ілокутивна орієнтація, маркер негативної/позитивної полярності, модальне поле індикатива і кондиціоналу.

Терміни негативної та позитивної полярності вживаються у поляризованих (розчленованих) [1, с. 48] загальнопитальних висловленнях (далі – ЗПВ) модального поля індикатива і кондиціоналу для ілокутивного скерування таких конструкцій у передбаченому напрямі з метою отримати ймовірну ствердну або заперечну відповідь адресата.

Недостатнє вивчення у сучасному мовознавстві проблеми функціонування прагматичних операторів, що змінюють комунікативну перспективу загальних питань, обумовило актуальність цієї наукової розвідки.

Метою роботи є аналіз ролі маркерів негативної та позитивної полярності в ілокутивному спрямуванні загальних питань у сучасній французькій художній прозі.

Предметом аналізу є позитивні та негативні поляризатори в індикативних та умовних загальнопитальних висловленнях.

Об'єкт дослідження становлять власне- та невласне-питальні конструкції модального поля індикатива та кондиціоналу сучасного французького художнього дискурсу.

Матеріалом статті слугували 15 прикладів загальнопитальних висловлень сучасної французької художньої прози.

Поляризовані власне-питальні (побудови, що передбачають відповідь *oui* чи *non* або їхні семантичні аналоги: *je ne sais pas, peut-être, c'est vrai* тощо) та невласне-питальні (декларативно-питальні та спонукально-питальні структури, що потребують підтвердження, спростування, пояснення тощо висловленої інформації або спонукають адресата до вербальної/невербальної дії) ЗПВ з негативною атракцією містять номінальні, займенникові або прикметникові замітники (*personne, rien, aucun, jamais* тощо), які конкурують між собою у межах питального висловлення (наприклад: *pas quelqu'un* на противагу *personne*). Учені Ж. Шентук і К. Уайз убачають у негативній атракції вираження більшого

контролю з боку мовця, що дозволяє йому підсилити об'єктивний характер висловленого ним заперечення [2, с. 551].

Порівнюємо такі власне-питальні висловлення модального поля індикатива: (1) *Vous n'avez aperçu personne qui corresponde à ce qu'on cherche?* (Vargas, L'homme aux cercles bleus, 150) і *Vous n'avez pas aperçu quelqu'un qui corresponde à ce qu'on cherche?*

У першій конструкції спостерігаємо більш категоричне судження, що спрямовує співрозмовника на негативну відповідь, тоді як друге ЗПВ є неорієнтованим питанням (з альтернативою відповідей *oui/non*).

Дуже цікавими видаються питальні конструкції модального поля індикатива із сильним запереченням *jamais*, що виступає маркером позитивної атракції в позитивних інверсивних та інтонаційних (з прямим порядком слів) ЗПВ, наприклад:

(2) *Tu n'es jamais triste?* (Kristof, La preuve, 16)

(3) *As-tu jamais aimé un autre homme?* (Franck&Vautrin, Les noces de Guernica, 343)

Наведені ЗПВ є прикладами власне-питальних орієнтованих побудов, перша з яких (2) потребує ймовірної відповіді «*non*», а у другій (3), скерованій на ймовірну позитивну відповідь, комунікативна функція поляризатора *jamais* є аналогічною функції лексеми *un jour* (*Tu as un jour aimé un autre homme?*).

Отже, для ЗПВ із поляризацією з такими «негативними» словами, як *personne, rien, aucun, jamais, plus* і навіть *non plus*, що легко втрачають свій заперечний характер, позитивна інтерпретація залишається можливою, оскільки вона виходить за межі досяжності заперечення *pas*. Уживання таких негативних лексем піддається впливу прагматичних умов використання ЗПВ.

Утім заперечні замітники *nul, point, guère, nullement, aucunement* доречно визначити як такі, що не піддаються впливу та є несумісними з *pas*. Їхня присутність надає негативним питальним структурам орієнтації *Confirm-non* (спростування) та створює умови неможливості появи інверсивних конструкцій:

(4) *Ils ne veulent point que tu viennes ce week-end pour leur repas en famille?* (Kehrer, Poudre d'Afrique, 276)

У наведеному прикладі наявність «сильного» заперечення *point* надає орієнтованому ЗПВ негативного ілокутивного спрямування та унеможлиблює інверсивну побудову такого питання.

У деяких поляризованих ЗПВ наявні терміни позитивної полярності, з-поміж яких *aussi, une fois, faire mieux, valoir mieux, aimer mieux* тощо, що є несумісними із предикативним запереченням (вираженням заперечної інтерогативності):

(5) *Ne valait-il mieux l'affronter?* (Frison-Roche, La dernière migration, 33)

Термін позитивної полярності *valoir mieux* уживається мовцем у цій індикативній конструкції з аргументативним запереченням (негативному питально-декларативному ЗПВ з позитивним змістом: *Il valait mieux l'affronter*) для спрямування співрозмовника на відповідь *Confirm-oui* (підтвердження).

З-поміж термінів позитивної атракції виділяють також варіанти неозначеного і часткового артиклів: *un, une, des, du, de l', de la*, ужитих при запереченні. Стосовно таких форм граматисти зазначають, що заперечення не завжди приводить до скорочення артикля до *de* (вводячи додаток у вигляді номінальної синтагми або послідовність безособових форм дієслова) [8, с. 63]:

(6) *Il n'a pas fait du théâtre à cette époque-là?* (Vargas, Pars vite et reviens tard, 172)

У наведеному прикладі *du* вживається у негативному контексті, оскільки мовець виражає невпевненість стосовно театральної діяльності особи, про яку йдеться. Отже, ЗПВ такого типу контекстуально інтерпретується співрозмовником. Тут можна провести аналогію з прагматичним використанням англійських прислівників *some* та *any*, описаним Ж. Лічем [9, с. 415]. Позитивний частковий артикль *du*, наводячи опосередковано на думку про можливість ствердної відповіді, пом'якшував би соціально зневажливий відтінок, якого набувало б ЗПВ *Confirm-oui* в протилежному разі.

В іншій поляризованій парі *aussi – non plus* перший поляризатор являє собою прислівник позитивної полярності, тоді як другий спрямовує питання на негативну відповідь. Порівнюємо:

(7) *Est-ce qu'il ne faisait pas, lui aussi, un effort considérable pour ne plus aller passer ses journées à guetter?* (Clavel, *Celui qui voulait voir la mer*, 403)

(8) *Vous n'avez pas d'enfants non plus?* (Arnothy, *La piste africaine*, 197)

У власне-питальному негативному висловленні (7) спостерігаємо рідкісний випадок «низхідного» [8, с. 65] заперечення, підсиленого прислівником із негативною атракцією *plus*. Приклад (8) є власне-питальною конструкцією, спрямованою на негативну відповідь адресата, шляхом уживання елемента негативної полярності *non plus*.

У ЗПВ модального поля кондиціоналу поляризатори зустрічаються у мітгованих (пом'якшених) конструкціях у журналістському кондиціоналі [13, с. 13] (кондиціоналі гіпотетичної інформації) і в кондиціоналі пом'якшеного бажання.

З-поміж позитивних поляризаторів у ЗПВ модального поля кондиціоналу виділяємо:

1) терміни позитивної полярності *il faudrait, il vaudrait mieux* тощо, використовувані в заперечних питальних структурах;

2) варіанти неозначеного артикля: *un, une, des*, ужитого при запереченні;

3) прислівник позитивної полярності *aussi*.

(9) *Ne faudrait-il pas décamper au plus vite?* (Jacq, *La justice du vizir*, 81).

У прикладі (9) невласне-питального ЗПВ у журналістському кондиціоналі з аргументативним запереченням (= *Il faudrait décamper au plus vite*) маркер позитивної полярності *il faudrait* орієнтує співрозмовника на відповідь *Confirm-oui*. Уживання цього позитивного поляризатора в такому разі є еквівалентним терміну позитивної полярності *il faut*, оскільки перший являє собою пом'якшену версію другого у «дискурсивних оточеннях, які передбачають два типи представлення процесу» [15, с. 70]. Еквівалентність цих двох поляризаторів є систематичною у модальному полі кондиціоналу, за винятком випадків з конструкціями на (*même*) *si*, де заміна одного терміна іншим спричинить зміну семантики загального питання.

(10) *Ne vaudrait-il pas mieux connaître sa destination?* (Jacq, *ibid*, 243)

У прикладі (10) ЗПВ у журналістському кондиціоналі з аргументативним запереченням (= *Il vaudrait mieux connaître sa destination*) термін позитивної полярності *il vaudrait* також ілокутивно спрямовує адресата на відповідь *Confirm-oui*. Лінгвісти визначають поляризатори типу *faire mieux de* + інфінітив, *valoir mieux* + інфінітив з дієсловами *faire* або *valoir* у кондиціоналі як «маркери ступеня» порівняння і вважають, що «процес, виражений предикатом в інфінітиві, подається як протиставлений реальності мовця» [15, с. 62–63].

(11) *Mon cœur saigne, Thérèse, t'aurais pas un sparadrap, quelque chose?* (Pennac, *La fée carabine*, 295)

У поданому інтонаційному власне-питальному ЗПВ у кондиціоналі пом'якшеного бажання мовець ілокутивно орієнтує свій запит інформації на ствердну відповідь співрозмовника вживанням при запереченні неозначеного артикля *un*, що надає питанню позитивної полярності.

(12) *Et celles-ci, les aurais-tu gardées aussi, Isaksen?* (Frison-Roche, *ibid*, 250)

Ця інверсивна побудова є орієнтованим власне-питальним висловленням у журналістському кондиціоналі, що характеризується подвійною позитивною поляризацією: маркером ступеня порівняння *aussi* та конектором експресивності *et*, що підсилює позитивну ілокутивну спрямованість питання у поданому контексті.

З-поміж маркерів негативної атракції, які характеризують ЗПВ модального поля кондиціоналу, виокремлюємо:

1) прислівникові й займенникові замітники *plus, rien* тощо;

2) маркер інтенсифікації *si*.

(13) *Ne serais-je plus digne de la tienne?* (Jacq, Ramsès, *Le fils de la lumière*, 62)

У цій невласне-питальній конструкції у журналістському кондиціоналі запитувач ілокутивно спрямовує питання на заперечення своєї підозри, підсилюючи негативну орієнтацію ЗПВ маркером негативної полярності *plus*.

(14) *Et elle n'aurait rien fait pour le retenir?* (Vargas, *Coulez la Seine*, 49)

Наведений приклад орієнтованого інтонаційного власне-питального висловлення у журналістському кондиціоналі має подвійну негативну поляризацію: займенниковий замітник *rien* та сполучник *et*, що в цій конструкції виконує експресивну контекстуальну функцію, спрямовують співрозмовника на відповідь *Confirm-non*.

(15) *Est-ce que tu serais si malhonnête?* (Giono, *Les âmes fortes*, 76)

Таке перифрастичне (з морфемою *est-ce que*) риторичне ЗПВ є ілокутивно орієнтованим на заперечну відповідь адресата. При цьому маркер інтенсифікації *si* виступає підсилувачем негативної орієнтації наведеного питання, створюючи подвійну негативно спрямовану структуру.

Отже, проведений аналіз маркерів позитивної та негативної атракції у ЗПВ дозволяє зробити висновок, що найбільша кількість досліджуваних поляризованих ЗПВ модального поля індикатива мають у своєму складі терміни негативної полярності. Утім поляризовані загальнопитальні конструкції модального поля кондиціоналу найчастіше характеризуються позитивною полярністю. Цей феномен пояснюється тим, що мовець використовує мітіговані (пом'якшені) конструкції з метою отримати позитивну реакцію адресата.

Перспективним є дослідження функцій модалізаторів у декларативних та імперативних висловленнях сучасного французького художнього дискурсу.

Список використаних джерел

1. Fauconnier G. Questions et actes indirects / G. Fauconnier // *Langue française. L'interrogation*. – 1981. – № 52. – P. 44–55.
2. Sheintuch G. On the Pragmatic Unity of the Rules of NEG-Raising and NEG-Attraction / G. Sheintuch, K. Wise. – Papers from the 12-th Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society. – Chicago: Chicago Linguistics Society Publ., 1976. – P. 548–557.
3. Vargas F. *L'homme aux cercles bleus* / F. Vargas. – P.: Viviane Hamy, 1996. – 255 p.
4. Kristof A. *La preuve* / A. Kristof. – P.: Seuil, 1988. – 187 p.
5. Franck D. *Les noces de Guernica* / D. Franck, J. Vautrin. – P.: Librairie Arthème Fayard, 1994. – 637 p.
6. Kehrer B. *Poudre d'Afrique* / B. Kehrer. – P.: L'Harmattan, 2012. – 416 p.
7. Frison-Roche R. *La dernière migration* / R. Frison-Roche. – P.: B. Arthaud, 1975. – 328 p.
8. Callebaut B. *La négation en français contemporain. Une analyse pragmatique et discursive* / B. Callebaut // *Paleis der Academien*. – Brussel. – 1991. – № 137. – 196 p.
9. Vargas F. *Pars vite et reviens tard* / F. Vargas. – P.: Magnard, 2006. – 400 p.
10. Leech G. *Pragmatics and Conversational Rhetoric* / G. Leech // *Possibilities and Limitations of Pragmatics (Proceedings of the Conference on Pragmatics, Urbino, 1979)*. Parret H., Sbisà, Marina, Verschueren J. (Eds.). – Amsterdam: J. Benjamins, 1981. – P. 413–441.
11. Clavel B. *Celui qui voulait voir la mer* / B. Clavel. – P.: Robert Laffont, 1983. – 348 p.
12. Arnothy Ch. *La piste africaine* / Ch. Arnothy. – P.: Club France Loisirs, 1997. – 501 p.
13. Soliman L.T. *Modalisation dans l'interview scripturalisée: l'emploi du «conditionnel de la mitigation»* / L.T. Soliman // *Synergies*. – 2009. – № spécial. – P. 125–135.
14. Jacq Ch. *La justice du vizir* / Ch. Jacq. – P.: Librairie Plon, 1994. – 379 p.
15. Haillet P.P. *Le conditionnel en français: approche polyphonique* / P.P. Haillet. – P.: Ophrys, 2002. – 172 p.
16. Pennac D. *La fée carabine* / D. Pennac. – P.: Gallimard, 1987. – 320 p.
17. Jacq Ch. *Ramsès. Le fils de la lumière* / Ch. Jacq. – P.: Robert Laffont, 1995. – 441 p.
18. Vargas F. *Coulez la Seine* / F. Vargas. – P.: Libro, 2010. – 126 p.
19. Giono J. *Les âmes fortes* / J. Giono. – P.: Gallimard, 1987. – 448 p.

References

1. Fauconnier, G. *Questions et actes indirects* [Questions and indirect certificates]. *Langue française. L'interrogation* [The French language. Interrogation], 1981, no. 52, pp. 44-55.
2. Sheintuch, G. On the Pragmatic Unity of the Rules of NEG-Raising and NEG-Attraction. In: *Papers from the 12-th Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society*. Chicago, Chicago Linguistics Society Publ., 1976, pp. 548-557.
3. Vargas, F. *L'homme aux cercles bleus* [The person in blue circles]. Paris, Viviane Hamy Publ., 1996, 255 p.
4. Kristof, A.A. *La preuve* [The proof]. Paris, Seuil Publ., 1988, 187 p.

5. Franck D., Vautrin J. *Les noces de Guernica* [Weddings of Guernica]. Paris, Librairie Arthème Fayard Publ., 1994, 637 p.
6. Kehrer, B. *Poudre d'Afrique* [The African gunpowder]. Paris, L'Harmattan Publ., 2012, 416 p.
7. Frison-Roche, R. *La dernière migration* [Last migration]. Paris, B. Arthaud Publ., 1975, 328 p.
8. Callebaut, B. *La négation en français contemporain. Une analyse pragmatique et discursive* [Denying in the French contemporary. Pragmatical and discursive analysis]. *Palais de l'Académie* [Palace of Academia]. Brussel, 1991, no. 137, 196 p.
9. Vargas, F. *Pars vite et reviens tard tard* [Goes quickly, comes back late]. Paris, Magnard Publ., 2006, 400 p.
10. Leech, G. *Pragmatics and Conversational Rhetoric* [The pragmatist and oral rhetoric]. Possibilities and Limitations of Pragmatics (Proceedings of the Conference on Pragmatics, Urbino, 1979). Parret H., Sbisà, Marina, Verschueren J. (Eds.). Amsterdam, J. Benjamins Publ., 1981, pp. 413-441.
11. Clavel, B. *Celui qui voulait voir la mer* [The one who wished to see the sea]. Paris, Robert Laffont Publ., 1983, 348 p.
12. Arnothy, Ch. *La piste africaine* [The African trace]. Paris, Club France Loisirs Publ., 1997, 501 p.
13. Soliman, L.T. *Modalisation dans l'interview scripturalisée: l'emploi du «conditionnel de la mitigation»* [Modalisation in written interview: use of a softening conditional inclination]. *Synergies* [Synergy], 2009, no. spécial, pp. 125-135.
14. Jacq, Ch. *La justice du vizir* [Fairness of vizier]. Paris, Librairie Plon Publ., 1994, 379 p.
15. Haillet, P.P. *Le conditionnel en français: approche polyphonique* [Conditional in the French language: to come close to polyphony]. Paris, Ophrys Publ., 2002, 172 p.
16. Pennac, D. *La fée carabine* [The fairy of a carbine]. Paris, Gallimard Publ., 1987, 320 p.
17. Jacq, Ch. *Ramsès, Le fils de la lumière* [Ramses, the son of light]. Paris, Robert Laffont Publ., 1995, 441 p.
18. Vargas, F. *Coulee la Seine* [Course of Seine River]. Paris, Libro Publ., 2010, 126 p.
19. Giono, J. *Les âmes fortes* [Strong showers]. Paris, Gallimard Publ., 1987, 448 p.

Статья посвящена изучению роли маркеров позитивной и негативной полярности в изменении иллокутивной силы собственно- и несобственно-вопросительных общевопросительных высказываний модального поля индикатива и кондиционала. Номинальные, прономинальные или адъективные поляризаторы рассматриваются как ориентаторы общих вопросов на утвердительный или отрицательный ответ адресата в определенной коммуникативной ситуации.

Ключевые слова: собственно- и несобственно-вопросительное общевопросительное высказывание, иллокутивная ориентация, маркер негативной/положительной полярности, модальное поле индикатива и кондиционала.

The role of markers of negative and positive polarity in the change of illocutionary force of proper and improper general interrogative utterances of the indicative and conditional modal fields is studied in this article. Nominal, adjectival and adverbial polarizers are defined as orientators of general questions on affirmative or negative answer of interlocutor in certain communicative situation.

Key words: illocutionary orientation, marker of negative/positive polarity, indicative and conditional modal fields, proper and improper general question.

Одержано 21.11.2016